

KTERÉ ČINNOSTI PŮSOBÍ UČITELŮM V PRAXI NEJMENŠÍ POTÍŽE

VÁCLAV KLAPAL

Abstrakt: Příspěvek pojednává o činnostech, které učitelé s minimálně pětiletou praxí považují za snadné. Pro srovnání je použit výzkum O. Šimoníka z let 1991 – 2.

Klíčová slova: Praxe, pedagogická praxe, začínající učitel, zkušený učitel.

Abstrakt: This article deal with the problems of activities considered by the teachers with at least five years work experience to be easy. As the comparison was used the research work done by O. Šimoník in years 1991 – 2.

Key Words: Praxis, pedagogical practice, teacher-beginner, experienced teacher.

Na úvod upřesnění chápání termínu praxe. Pochází z řečtiny a je vysvětlován jako komplexní společenský proces lidského přetváření objektivní reality. Materialisté ji definují jako „předmětnou činnost, veškeré jednání a snažení společensky sloučených lidí, zaměřené na změnu jejich přírodního a sociálního prostředí.“ (1, s. 110.) Někteří filozofové považují praxi jednoduše za způsob lidské existence. Domnívám se, že je pravdivé tvrzení, které říká, že ideje nemohou vést za starý stav světa, nýbrž vždy jen za ideje starého světa. Ideje nemohou vůbec nic provést. K uskutečnění idejí je třeba lidí, kteří vynaloží praktickou sílu. Tato praktická síla má pro existenci lidstva zásadní význam. Neboť člověk je přírodní bytost, tzn. příroda je jeho tělem, s nímž musí zůstat v trvalém procesu, aby nezemřel. A materiální působení na přírodní a společenské prostředí - to je charakteristický znak lidského bytí. Tento proces je materiální, ale má vědomou podstatu.

Pokud jde o pedagogickou praxi, Pedagogický slovník (3, 1995) uvádí pod tímto heslem na str. 148: „Součást praktické části přípravy učitelů a vychovatelů na pedagogických a jiných fakultách. Hlavní cíle: spojit teorii a praxe všech složek vysokoškolské přípravy, uvést budoucího učitele do podmínek reálného školního prostředí a zacvičit jej v činnostech učitelské profese. Uskutečňuje se většinou na fakultních školách. Formy: náslechy, samostatné výstupy, jejich rozbor, mimoškolní a mimoškolní práce, aktivní účast na akcích školských zařízení. pedagogických dovedností.“

Jde tedy o získání souboru profesních dovedností, tj. výkonů, které pedagog podává při výchově, vzdělávání a výcviku lidí. Zahnuje to dovednosti stanovit cíle pro žáka i učitele, plánovat průběh výuky, motivovat žáky k učení, vyhodnocovat činnosti a výkony žáků, vytvářet příjemné klima ve třídě, jednat s rodičovskou veřejností apod. Tyto dovednosti jsou výsledkem odborné přípravy pedagoga, jeho schopností a profesních zkušeností.

Pracuji delší dobu na pozici vedoucího oddělení praxí katedry pedagogiky s celoškolskou působností Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Mám tedy blízko jak k pedagogickým praxím studentů, především těm souvislým pedagogickým praxím dvouoborového studia, tak i k učitelům v praxi (v „terénu“), kteří působí jako cviční učitelé našich studentů. Jednak je navštěvuji, abych zjistil jejich názory a potřeby vzhledem k vedení praxe našich studentů (např. v čem vidí organizační nedostatky, jak plní fakulta své finanční závazky, co soudí o odborné a didaktické připravenosti našich posluchačů, o jejich vystupování před žáky a v učitelském kolektivu, jak reagují naši studenti při rozboru hodiny – obzvláště jsou-li kritizováni apod.).

Každoročně se nějaké připomínky objeví. Tradiční připomínky jsou k délce praxe – a v tom se vzácně shodují jak cviční učitelé, tak i naši posluchači. Navrhují, že fakulta by se měla vrátit k dřívějším modelům praxí, kdy byla vychovatelská praxe (obvykle vykonávaná na pionýrských táborech pod názvem společenskopolitická) v minimální délce 3 týdnů, dále praxe třídního učitele – 1 týden a souvislá pedagogická praxe v délce 8 týdnů. Zazněly ojedinělé připomínky k odborné přípravě (z Hv), metodické připravenosti (také z Hv, ale tentokrát i od studentů). Za trochu nepochopitelné považuji připomínky k oblečení studentek (přiznám se, že je neřeším) a k tomu, že student zdraví na škole jen své cvičné učitele, ostatní nikoliv (to je mi sice nepříjemné, ale řeším to).

Dále jsou tradiční stížnosti na profesní zodpovědnost studentů Vv (dělá jim potíže čas, obvykle „nestíhají“ většinu termínů), studenti Ov jsou považováni tradičně za náročné k sobě i k cvičným učitelům, mají uloženo nejvíce úkolů a také jsou nejvíce kontrolováni (z kateder dvouoborového studia).

Tradičně má naše oddělení potíže s umístěním studentů, kteří mají v aprobaci buď německý jazyk, nebo občanskou výchovu.

Vyjmenoval jsem obtíže. Ty řešíme, nad nimi se zamýšlíme spolu s vedením katedry, příp. vedením fakulty. Proto se vždy zdá, že máme nějaké potíže. Ale máme i pozitivní ohlasy na činnost našich studentů během praxe. Dosud nám největší radost dělali posluchači cizích jazyků, letos nejvíce zářili studenti informační výchovy. Domnívám se však, že tyto ohlasy nejsou doceněny, že se spíše přehlíží.

Docent O. Šimoník v publikaci Začínající učitel sledoval obtížné činnosti začínajících učitelů v období 1991 - 2. Zkusil jsem jeho dotazník zadat učitelům, kteří již mají za sebou minimálně 5 let učitelské profese. Ptal jsem se nejen na obtížné činnosti, ale také na činnosti, které jim dělají minimální obtíže. Domnívám se totiž, že právě léta praxe (nesouhlasím s míněním některých autorů, že právě po 5 letech praxe se ze začínajícího učitele stane učitel-expert, nebo alespoň z většiny učitelů, učitelek) dotvoří to, čeho základ byl položen na střední a vysoké škole. Dovoluji si vyslovit myšlenku, že bez tohoto základu by ale nemohlo dojít k tomu, že učitelé považují některé ze svých činností za snadné. O tom, že žádná z uváděných činností snadná není, mohou přesvědčit i následující řádky.

Cviční učitelé dostali nabídnuty ty činnosti, které začínající učitelé před 13 lety považovali za obtížné. Rozhodl jsem se sledovat nejen počet učitelů, pro který je ta či ona činnost obtížná, ale i stupeň obtížnosti, který měli vyjádřit při skutečných obtížích stupněm 10(maximálně obtížná činnost) až 1. Protože vím, že ne všechny činnosti je nutno označit jako obtížné, zvolil jsem ještě jednu škálu od 00 (činnost mi nečiní absolutně žádné potíže) po 04 (malé a někdy).

Na říjnovou souvislou pedagogickou praxi odešlo 206 studentů, každý měl jeden dotazník. Vrátilo se mi 171 dotazníků, ovšem jeden byl vyplněný pouze v části, kde jsem zjišťoval efektivitu pedagogické praxe. I ze zbylých použitelných 170 jsou dva vyplněny jen pro velké obtíže.

Protože ještě nemám úplně zpracované všechny údaje, dovolím si prezentovat údaje od dvou studijních skupin, které by nám mohly ukázat, jak budou vypadat celkové výsledky.

Pro první dělení jsem si vybral skupiny „matematika – technická a informační výchova“ (TeIV) a „učitelství sociálně zdravotních předmětů“ (USZP).

První obor je ryze přírodovědně technického zaměření, učitelé jsou aprobováni pro výuku svých předmětů na ZŠ. Ze skupiny přišlo 7 dotazníků. Údaje poskytnulo 5 mužů (2 ze škol ve městě, 3 z vesnických škol) a 2 ženy (1 z městské, 1 z vesnické školy). Léta praxe: 2 do 10 let, 2 do 20 let a 3 nad 20 let.

Druhý obor bychom mohli považovat za ryze humanitní, učitelky jsou aprobovány a působí na středních školách. Zde poskytnulo údaje 12 učitelek, z toho 9 učí na školách ve městech. 4 měly praxi do 10 let, 3 do 20 let a 5 nad 20 let.

Jak jsem již uvedl, respondenti měli označit málo obtížné činnosti při výuce podle výsledků, které shromáždil doc. Šimoník. Připomenu jeho pořadí 5 činností na konci jeho tabulky, které je uvedeno jednak počtem učitelů, jednak procentním vyjádřením: (4, s. 63)

Činnost	Počet učitelů	%
1. Vysvětlení nové látky	38	27
2. Volba a použití vhodných pomůcek	39	27,7
3. Spolupráce s ostatními pedagogy	39	27,7
4. Organizace samostatné práce žáků	42	29,8
5. Hodnocení a klasifikace žáků	45	31,9

Srovnání – přírodovědně zaměřené učitelé
(čísla v závorce znamenají pořadí získané při šetření O. Šimoníka):

1. - 4. Organizace samostatné práce žáků (4)	3
42,8	
Individuální jednání s rodiči žáků (18)	
Vedení schůzek s rodiči (17)	
Přizpůsobování vyučování věku žáků (11)	
5. Aktivizace žáků (14)	2
28,5	

Srovnání – humanitně zaměřené učitelky:

1. Spolupráce s ostatními pedagogy (3)	6
50,0	
2. - 3. Komunikace se žáky (navázání kontaktu) (10)	4
33,3	
Vedení pedagogické dokumentace (8)	
4. - 5. Nejen vyučovat, ale i vychovávat (12)	3
25	
Vysvětlení nové látky (1)	

Diskuse:

Ze šetření vyplývá, že činnosti, které byly před lety považované za obtížné, obtížnými zůstávají (bude dokumentováno jindy). Dále z dílčích statistik vyplývá, že některé činnosti se léty praxe posouvají z obtížnější do snadnějších. Bylo by osudovou chybou napsat do snadných, neboť např. pro humanitně orientované učitelky (dále je HU) je snadné vést pedagogickou dokumentaci, pro přírodovědně zaměřené učitele (dále je PU) je to stálá obtíž. Naopak je to s vedením schůzek s rodiči, kterou za snadnou považují PU, kdežto pro HU je to stále činnost obtížná.

Co je ale podle mého názoru podstatnější. Jestliže vezmeme nejsnadnější činnosti podle začínajících učitelů, pak jsou to (kromě spolupráce s ostatními pedagogy) činnosti, jež přímo souvisejí s vyučovacím procesem. Začínající učitel se domnívá, že učit je v podstatě snadné. Dokonce je pro něho snadné i hodnotit žáka. Na fakultě jsme ho to naučili, on to provádí a ani o tom asi příliš nepřemýšlí. Pak je to snadné.

My starší už víme, že odučit hodinu, po které spokojeně odcházím ze třídy, je velká dřina. Víme, že učitel nejen učí, ale i vychovává. Praxe nám dává více

odvahy pustit se se žáky do diskuse, praxe nám dává příklady, na jejichž základě dobře žáky motivujeme, aktivizujeme. Častěji si také ověříme, jestli žáci námi vykládané látky porozuměli. Nemáme potíže setkat se s rodiči. Také už jsme si zvykli na naše kolegy, víme, že oni tolerují nás, my tedy musíme vyjít s nimi. Osobně se domnívám, že učitel(ka), který(á) má vlastní děti, nabývá dvojnásobnou praxi, dětem lépe rozumí a dovede se vcítit do jejich problémů.

Je tedy nepochybné, že právě praxe (odučená léta) nám některé činnosti ulehčí. Kde jsme dříve obtížně hledali, nyní zkušeně jednáme. Ale přitom se stále učíme, zkoušíme nové varianty, neboť máme před sebou stále jiné děti, jiné situace (a jiné jsou třeba jen tím, že se opakují o 15 let dále).

Literatura:

1. KLAUS, G.-BUHR, M.: *Filozofický slovník*. Svoboda, Praha 1985.
2. PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-170-3
3. PRŮCHA, J.-WALTEROVÁ, E.-MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995.
4. ŠIMONÍK, O. *Začínající učitel*. Brno: MU, 1995 ISBN 80-210-0944-6

PhDr., PaedDr. Václav Klapal, Ph.D. katedra pedagogiky s celoškolskou působností
PdF UP Olomouc, Žižkovo nám 5. e-mail: vaclavklapal@upol.cz